

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 9

15 Օգոստոս 1899

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատշաճ Այն շատուհանի թիվ 20

1899

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

— — —

- 1 Արձակուրդիս օրերն լաւանի մը մէջ .
- 2 Բովանդակութիւն «Կարմիր գիրք» կոչուած ձեռագրին .
- 3 Քերականական փորձ մը .
- 4 Անարատ Յղութիւն Ամենասուրբ Կոսին .

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

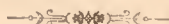
Տասներորդ Տարի

թիւ 9

15 Օգոստոս 1899

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻՍ ՕՐԵՐՆ

ԼՍԱՐԱՆԻ ՄԸ ՄԷՁ

(Ըստ հին սրբնայ)

Առ Պատուելի
Հ. Վարդան Հացունի

(Շարունակութիւն տես քիւ 8 եւ վերջ)

Ժամուկէս դադարէ յետոյ՝ ժողովարան դարձաւ բազմութիւնն:

Դիւանադպիրն դարձաւ առ Պատուելին. մտազբաղ էր նա. երկար բանից եւ ծանօթ վկայութեանց փոքրիկն (Բաղմ. 365) աւերածներ գործած էր մտքին մէջ. եւ վստահ չէր բան մ'ըսելու էր՝ ձայնեց. Ա եւ Բ դարուց մեջ միայն կիրակի պատարագելը բացարձակ կարծիք չէ, Բաղմ. 365:

Դիւանադպիրնկ արդաց հետեւեալ 2. վաւերագիրը. *Nei due primi secoli della Chiesa si celebri il Sacrificio SOLAMENTE in questo giorno della settimana; Una sabbati, cioè la Domenica.* P. Minasi էջ 40:

Պատուելին ինքն իրեն.— «Թուի թէ այս Յիսուսեան վարդապետն ինձ հակառակելու ուխտ ըրեր է. բայց, ո՛հ, կարծեմ թէ իմ նշանաւոր զրքուկակս կարդացած ըլլալու չէ, ո՛հ, թէ ի՛նչ լոյս դադարաւոր պիտի ունենար հմտութեանս վը-

րայ եթէ կարգադած ըլլար այդ երկուսն Ուստի առաջադրեց նոյն հետախնային արքային իր սքանչելի երկէն նուիրել անոր: Եւ ձայնը բարձրացունելով դարձաւ զիւսն ապետին. «Ուրեմն Պելիկիա (հասկըցիր Pellicia) Բ դարուն Ուրբաքին հետ Չորեքշաբթին ալ պատարագելի դնելով՝ ինչպէս առաջ ըսած եմ՝ ի՞նչ կ'ուզէ ըսել. (Բազմ. 366): Նոյնպէս Որոգիսէս՝ չորեքշաբթին չէ՛ բայց Ուրբաքը պատարագելի կը դնէ. ահաւասիկ. «Ժողով ժողովըդդեան է վասն Պարասկեւեայ (ուրբաթ), յորում չարչարանացն Քրիստոսի յիշատակ է . . . աղաչեցէք զՍտոռածն աւանակալ, զի եկեցէ առ մեզ բան նորա. (յԵՍ. ճառ Ե):» (Բազմ. 366): Նոյնպէս Եւսեբիոս (Պատմ. եկեղ. Բ. ԺԷ) կը նկարագրէ զայն այսպէս. «Մանաւանդ յաւուր չարչարանաց «Փրկչին մերոյ պահօք եւ տքնութեամբ եւ ընթերցումովք «գրոց սրբոց անցուցանել սովորեցաք:» (Բազմ. 366): Ուրեմն ասոնք պատարագ չէ՛ն. (Ժողովը կը ծիծաղէր). ի՛նչ են հապա, (քրքիջը կը բարձրանար): Իսկ ասոնց ամենուն վրայ՝ եւ մանաւանդ քի ամենէն առաջ՝ անեղութեք Տերտուղիանոսն՝ որ ուրբաքին պէս չորեքշաբթին ալ կ'աւանդէ քի պատարագաւ կը լուծէին հաւատացեալք:» (Բազմ. 366):

Դիւանադպիրը ծիծաղը զսպելով՝ քանի մը տարրական տեղեկութիւն ստիպուեցաւ տալ Պատուելիին. — Քրիստոսեայ եօթնեակն երեք զլիաւոր օր ունէր. Պատուելի, Միաշաբաթին՝ օր ցնծութեան՝ Պատարագի կամ Ս. Հայրի բեկման. Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ՝ պահոց եւ սուղի օրեր, Քրիստոսէ հաստատուած: Այդ երկու օրերուն սուղին՝ երեկոյեան մինչեւ իննբորդ ժամը կ'երկարէր, այդ ժամուն՝ հաւատացեալներն որ ի ժողովի աղօթքի էին՝ պահօք եւ տքնութեամբ եւ ընթերցումովք՝ կը հաղորդուէին կիրակիէն պահուած Ս. Հայրին, եւ օրուան սուղն ու պահք այլ եւս կը վերնար: Այս Ս. Հաղորդութիւնը՝ Դուք Պատուելի՝ Պատարագ կարծեր էք: Ահա վկայակրներն. Է. L'istituzione di due digiuni o delle Stazioni, feria quarta (չորեքշաբթի) e la parasceve (ուրբաթ) deriva dal Redentore, il quale diede la risposta ai discepoli di Giovanni, ai Farisei e Scribi, Mt. IX. 14 . . . Mc. II. 18 . . . Lc. V. 33 . . . coll. XVIII. 12 . . . i Farisei aveano due giorni di digiuno nella settimana, ed in essi, conforme a quel che narra S. Luca, faceano speciali preghiere, «et obsecrationes faciunt,» qualunque sia stato il motivo di

questa loro istituzione, che presentemente non cerchiamo . . . . Gesù, dunque, rispondendo a quei che lo interrogavano, dice, che durante la sua vita i suoi discepoli non digiuneranno, ma dopo la sua morte cominceranno a digiunare, come chi piange lo sposo defunto, cum ablati fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt illis diebus.... Che da queste parole del Signore fosse derivato il costume della Chiesa nascente di celebrare le Stazioni nei due detti giorni, possiamo ricavarlo da Tertulliano . . . «Certe in Evangelio illos dies jejuniis determinatos putant in quibus ablati est sponsus.» (34. պահոց Բ.). E segue a dire, come questa era una istituzione degli Apostoli, sic et Apostolos observasse, val quanto dire, quei giorni, nei quali ablati est sponsus, serbarono come giorni di lutto: per modo che la voce observasse non dice proprio che gli Apostoli avessero istituiti questi due digiuni e determinate le due ferie suddette, ma piuttosto che gli Apostoli si erano conformati alla parola del Redentore.

Adunque, vi erano due giorni nella settimana cristiana, feria quarta e sesta, nei quali i fedeli celebravano le stazioni, cioè, digiunavano sino a nona, e rendevano grazie a Dio per Gesù Signor nostro. Պահօք եւ աքնութեամբ եւ ընթերցուածովք գրոց սրբոց: . . . Տերտուղիանոս ՅԷ. Աղօթից ժԹ այդ ժողովներու մէջ կատարուած աղօթքներուն ինչ ընթացքը կը բացատրէ. Stationum diebus non putant plerique sacrificiorum orationibus interveniendum, quod statio solvenda sit accepto corpore Domini.

Si noti in queste parole la frase, sacrificiorum orationibus . . . .

Հապա՛, հապա՛, խանդավառ ընդհատեց Պատուելի հնախօն. աւելցուցէ՛ք մահ. Տերտուղիանոսի accepto corpore Domini, եւ անա՛ պատարագն չորեքշաբթի եւ ուրբաօրերը. չքսի՞ ես. կեցցես P. Minasi. քեպետ ուշ, բայց վերջապէս դարձար ինձի. յաղթանա՛կ . . . Դալկամոյն երեսներն վարդավառ. կը շիկնէին. Բայց վասն զի աղմկեց խօսքն՝ Դիւանադպիրն կրկնեց. Si noti in queste parole la frase

Sacrificiorum orationibus: (intervenire alle) orazioni dei sacrificii, nel plurale; (mentre che) parlando della Domenica dice nel singolare, *convivium dominicum, convivium Dei*, *Եւ Պատուելին ուշը հրաւիրելով որնորէն գունաթափել սկսած էր՝ աւելցուց*. Nei giorni di Stazione non si celebrava il Sacrificio, ma solo nel giorno del Signore, la Domenica, perciò qui si dice, *intervenire alle orazioni dei Sacrificii, nel plurale . . .* P. Minasi էջ 79, 80, 81.

Ուստի, Պատուելի, Դուք Խնչպէս Տերաւորականոսի համար կրցիք ըսել՝ թէ Ուրբաթ եւ Զորեքշաբթի Պատարագ կ'աւանդէ. Յոյց սուէք Տերաւորականոսի մէջէն (ոչ թէ զձեզ չփոթցընօղ զրքէն. որուն անուան տառադարձութիւնն ալ չըփոթեր էք) այդ Պատարագը, Խնչպէս կրցիք դուք Որոպինեան պարզ եւ մեկին խօսքը խեղաթիւրել. յոյց սուէք Պատարագը, Խնչպէս կրցիք Եւսեբիոսի պահք եւ տքնութիւն եւ Ս. Գրոց ընթերցումն բառերուն մէջէն Պատարագը տեսնել. Ժողով Պատարագ ըսել չէ անհրաժեշտ, կը սխալիք այդպէս փախուսեան զուռ քնարելով. կարգացէք և վաւերացիրք.

La voce greca *synaxis* fu adoperata nei primitivi tempi della Chiesa per indicare le riunioni religiose dei fedeli, qualunque fosse lo scopo delle medesime, sia per pregare, sia per cantare i salmi, sia per ascoltar la parola di Dio. (Encic. V. d'Avino 596).

Դպիրը կը շարունակէր. Թ. La stazione dei fedeli, adunati nel luogo dell' orazione (այս՝, Ժողով Ժողովրդեան) si scioglieva *Accepto corpore Domini*, e cio suppone, che il pane infranto e consecrato nella Domenica, si conservava dai fedeli nel luogo dell' adunanza, P. Minasi, 81-82. (Այս այսպէս է. թէպէտ Պատուելի Դուք ասի յափոյ Զոր ծանօթ հրաւիրօս-պատմագիտութեամբն ըսէք՝ թէ այդ հաղորդութիւնը՝ կիրակիէն պահուած նշխարին իմանալ այնպէս հեշտ չէ. (Բազմ. 365). Լսեցէք . . . . Del resto, la conservazione del pane eucaristico nella chiesa nascente dipende da un' altra questione, cioè (ուշ գրէք) chè non ogni giorno della settimana, ma solo la Domenica si celebrassero i di-

vini misteri: sulla quale a nostro avviso non può dubitarsi. Se era permesso ai fedeli di conservare privatamente il pane eucaristico, con miglior ragione dovea conservarsi nel luogo della Sinassi, e portarsi dai Diaconi come refrigerio ai Cristiani imprigionati, *եւն. եւն. P. Minasi ամբողջ 138-144 էջերն.*

Ատենադպիրն Աւետարանին խօսքն յիշելով՝ ըսաւ. Պատուելի, Պահքն սուգ է. պահել՝ տքնիլ՝ սգալ՝ Փեսային բարձած օրերուն յատուկ է: Ժամն իննին պահքն կ'աւարտի Ս. Հաղորդութեամբ պիտի լսէք հիմակ. զի Փեսայն կը յայտնուի. կը մերձենայ, կը ճաշակուի, Լսեցէք Տերտուղիանոսը. Ժ. Ergo devotum Deo obsequium eucharistia resolvit? An magis Deo obligat? Nonne solemnior erit statio tua, si et ad aram Dei steteris? Accepto corpore Domini et reservato, utrumque salvum est, et participatio sacrificii et executio officii. Partecipando all' Eucaristia, (Ժամն իննէն առաջ) la Stazione per alcuni era sciolta, (Ուշ դրէք պատուելի). non essendo compossibile il lutto della Stazione e la letizia nella partecipazione al corpo del Signore.

Այո՛, ժամն զի Պահոց սուգն կը հակառակի Ս. Հոգին բեկման եւ քնդունելութեան. Per la qual cosa, questi fedeli non intervenivano, accepto corpore Domini alle preci di rendimento di grazie, (ժամն զի ասոնք լուծեալ կը համարէին պահքն ժամէն առաջ) e questo è il costume qui riprovato da Tertulliano. Per conciliare l'uno e l'altro, participatio sacrificii et executio officii, si consiglia di ricevere il Corpo del Signore nella mano (տես մեր Եկեղեցւոյ հոռութիւններէն մին եւս որ Ձեռնադրութեանց մէջ կը պահուի) senza comunicarsi, sino a che le preci comuni fossero finite. որչեալ ժամուն ԺԱ.

Vi erano, adunque, due sorte di digiuno nella disciplina ecclesiastica, il primo si sostenea sino all' ora di nona, l'altro sino al vespero. Il primo detto... semi-jejunium, ... era praticato dai fedeli nei due giorni di Stazione; l'altro era digiuno pieno sino a sera, ed era osservato nella Quadragesima, tranne il Sabato e la Domenica. Quest' ultimo può provarsi dal canone 49 del

Concilio Laodicensi. Non oportet in quadragesima panem offerri, nisi Sabbato et Dominica tantum, perchè, antico costume della Chiesa era non offrire il divino Sacrificio nè comunicare nei giorni di digiuno intero. Այլ պահովք

եւ տքնութեամբ եւ ընթերցուածովք զրոյց սրբոց անցուցանել, Ուրեմն մեծ պահոց մէջ ոչ Պատարագ կար եւ ոչ Ս. Հաղորդութիւն, Պատարագաց աղօթքն եւ Ս. Հաղորդին՝ սովորական Պահոց (Չորեքշաբթի եւ Ուրբաթ) օրերուն յատուկ էր, որ ժամն իննին պահոց լուծմամբն կը տրուէր, կամ թէ Անով պահքն կը լուծուէր՝ ժամն ինը հասնելով, Մինչեւ է զարսպասելու հարկ չկայ. ահա Սրբոց կամ Նախասարգիոց Պատարագն (Messe des presanctifiés). բայց ոչ երբէք առաւօտուն կատարուած եւ ոչ ալ Մեծ Պահոց մէջ, ինչպէս հիմակ առ Յոյնս:

Պատուելին (իր բառերով) այլ յալլմէ գծովնա՞ծ եւ դատնացա՞ծ (Բազմ.) իր ձախորդ պայքարէն՝ կ'ընդմիջէ եւ կը հարցունէ. Լաւ, Դուք զՍ. Պատարագն Յնծոսքիւն եւ Հարսանիք կը կոչէք. բայց միթէ Եկեղեցոյ ճիմնադիրք անգէ՞տ էր իր աւանդածին, որ հարսանեաց խորհուրդը կու տայ երբ իւր ջարջարանք կ'ըսկսէին: Ոչ, ոչ. Յիսուս եւ Պաւղոս կ'ոնջեն որ Պատարագի մէջ յիշենք Գողգոթայի ցաւագին տեսարանը, յիշենք եւ սգանք, ոչ քե՛ս պէտքս՝ պատարանն հոն ինչ հարսանիք ընէի: Եւ երբ քիչ մ'ալ բնական կերպով խորհինք՝ պարտա՞ծն աչի եր' որ այդ պատարանը չէլապալը կատարուէր քան ինչ շարժաբանաց օրը, որ բնական: (Բազմա՝ վէպ 267):

Ձեր բնականն, Ձեր պատշաճն, Պատուելի. (!!!)

Այս վերջին խօսքին՝ կարծես զիւթական շարժմամբ բոլոր հանդիսականք ոտքի էին. կեցցե՛աներու դժգոյիւն մը եւ ոտից տրոփներ ազմկալից յուզեցին հանդիսասարհն. Կեցցե՛ս նոր Բարոյագէտ Օրէնսդիր, կը գոչէին հանդիսականք միաձայն. Աւագ Ուրբաթն ուրեմն ամենէն պատշաճ օրն է պատարագի. մե՛ղք քրիստոնէական քսան դարերուն որ անբնական կերպով խորհրդեր են, Կեցցե՛ս, Կեցցե՛ս, Խեղճ Դիւանադպիրն ի զուր կը ջանար ձայնը լսեցունել. Պատուելիէն զա՛ս որ ի սկզբան ճշմարիտ կը կարծէր ըսուածն՝ լուռ կեցող չկար, վերջապէս սկսաւ շարունակել. ԺԲ. La ragione di questa osservanza (Ս.

Հացը չրեկանել եւ Հաղորդութիւնը է riposta nel carisma, che riceveano i fedeli e nel vedere e nel toccare e nel ricevere l'Eucaristia, cioè nel gaudio sensibile interno, che si manifestava con segni esterni di giubilo, il quale nelle Scritture è chiamato agalliasis (ցնծութիւն, խնդութիւն) la dove si tratta della presenza del Signore. (Luc. I. 44, 47. I, Petr. I. 6. 7, 8. IV, 13, եւն.). Come chi esce dall' angustia delle tenebre, al subito apparire della luce, in cui tutto vede ed è sicuro d'ogni rischio, sente in sè un gaudio soave che lo rallegra. In un certo grado più intenso, nella partecipazione al corpo del Signore l'agalliasis era un carisma... Questa luce la quale mostrava il corpo ed il sangue del Signore, come fosse visibile, produceva il gaudio e il guibilo, agalliasis, ... A questa guisa nel carisma eucaristico ciascun fedele era ammes- so a partecipare del gaudio di cui godeva il Signore, ... e il giorno destinato alle dominica sollemnia (Պատարագ) si diceva il giorno della letizia. (օր ցնծութեան, կիւրակէ). Ora questa appunto è la ragione per la quale non potendo coesistere il lutto ed il digiuno colla letizia del mistero eucaristico, nei giorni di pieno digiuno, cioè tutti interi destinati al lutto, non si celebrava l'Eucaristia;

Ուրեմն սխալ է հաեւ կարծելն՝ թէ հախկին դարուց մէջ Մեծ Պահոց Զօրեքշարթին եւ Ուրբաթին Ս. Հաղորդ առնուի. այլ այդ ճիշդ մեր Պահոց պատարագ (կամ պատարագաց ագօթք, կամ այլ ինչ, վտան դի անուան վրայ չէ խնդիրն) կոչածն է, առանց Հաղորդութեան. (որուն մէկ հիմանքն է՝ Mes- sa secca անուամբ պաշտուած է ժԶ, ժԷ դարերուն Հատին Եկեղեցւոյ մէջ. զոր Տրիտենդեան ժողովն ալ կը զոյգէ: D'A- vino 209.)

E nei giorni di stazione il digiuno terminava a nona, quando i Cristiani, cessato il lutto, partecipavano al Frammento, Klasma. Così nei giorni della Quadragesima, come negli altri, prescritti dai Pastori... (ինչպէս է Առաջաւորացն), non si ricevea l'Eucaristia.

ձ.Գ. Per la qual cosa, Tertulliano dice nel luogo citato, non putant plerique sacrificiorum orationibus interveniendum...; dando di questo fatto la ragione seguente, quod Statio solvenda sit, accepto corpore Domini. Dopo aver ricevuto il corpo del Signore conveniva mostrare quei segni di letizia, i quali non convenivano più al lutto. Onde è che consiglia ai fedeli di ricevere il Frammento nella mano e conservarlo, stando rititi in piedi, mostrando solo così il gaudio nel vederlo e nel toccarlo, sino a che sieno state recitate le preghiere... e dopo refrigerarsi della carne del signore; in questa guisa utrumque salvum est, et participatio Sacrificii et executio officii, intendendo colla voce officium, il costume della Chiesa di abbandonarsi a segni di letizia. Da queste parole di Tertulliano è manifesto che (solamente) nei giorni di Stazione i fedeli partecipavano al corpo del Signore. P. Minasi 83-84. nei giorni di Stazione non si celebrava il Sacrificio, ma solo nel giorno del Signore, la Domenica. (Արդ էջ 81).

Si et ad aram Dei steteris, accenna al modo di pregare stando in piedi, come segno di letizia, per l'opposto pregare de geniculis, ovvero prostrato, era segno di lutto.

Այո՛, Պատուելի, Պահոց սուգը կը հակառակի Ս. Հայրն քեզման եւ բնորոշութեան Այո՛, Պատուելի, նշան սգոյ եւ պանոց է ի ծուր պարտի ի գոհ իշխարով՝ յերկիր խոնարհելով աղօթելն. բնականին (ոչ Ձեր բնականին՝ որ միշտ անբնական է) հետեւանքն է այս. ոչ երբէք գոհացող մը ծուր կը կը դնէ, այլ աղաքատրն միայն Պատարագն՝ Ս. Հայրն՝ Գոհութեան խորհուրդն է. կիրակին ցնծութեան օրն է. Մի՛ թիւրէք խօսքերս. կիրակներու եւ Ս. հաղորդութեան ներկայութեան օրէնքն է յոսն կանգուն կենալն. (Պատկեր 486). անշափ վիաներով եւ մինչեւ իսկ Նիկիոյ ժողովին հրամանով հաստատուած, Դուք կ'ընդունիք այս օրէնքը, բայց Ձեր Մամբրէին ուրուականը կը ջանաք միշտ առաջ քշել. յետ հրամանին Նիկիոյ նոյն իսկ եթէ ծիծեռ մը՝ կամ նոյն իսկ զառանցական երամ մը ծիծեռնակներու՝ ձմեռ ստեն ձեր աշխարհը դիմէր, դարունն եկա՞ւ կ'ըսէիք Դուք:

ձ.Դ. P. Minasi (էջ 223) Ս. Յուստինոսի Կէլ ջատապովականին կիրակին (2) աղօթից վրայ խօսելով կ'ըսէ. Queste preci sono fatte da tutti i fratelli, (fedeli), rititi in piedi, anistametha, per ch      giorno di Domenica; nei giorni di Stazione si pre-

gava genuflesso, de geniculis orare, come scrisse Tertulliano. Որով Abbé Martigny⁽¹⁾ Քրիստոնէական հընութեանց բառարանին (էջ 668 Բ.) մէջէն քաղած (մուրացած Բզմ.) առաջին առարկութիւննիդ ալ (Գործոց ԻԱ. 5) եւ մնացեալքն ալ ինքնին կը լուծուին. վասն զի ոչ կիրակի են այդ օրեր, եւ ոչ հսկման (Պահոց) օրերուն իննեբորդ ժամէն անդին Ս. հաղորդութեան ներկայութիւնն կայ. Համեմատեցէք Եւսեբեայ որպէս եւ մեր սովորութիւնն է խօսքին համար ամբողջ ըսածնիդ եւ Martigny՝ Les premiers chrétiens priaient aussi quelquefois à genoux խօսքն, եւ համոզուեցէք թէ որչափ կը հակասէք Դուք Ձեզի, եւ ո՛վ ըսաւ թէ քրիստոնեայք ծննդադիր աղօթք չունէին, բայց կիրակի օրերուն եւ հաղորդութեան ներկայութեան՝ այդ բանը ընկէ օրինօք արդիւրած էին. վասն զի Պահոց եւ սուրբի նշան էր ծննդադրութիւնն. Դեւ կայ. ուշ զըրէք վաւերացրին.

Si Statio de militari exemplo nomen accepit (nam et militia Dei sumus. II. cor X. 4. I. Tim., I, 18), utique nulla laetitia, sive tristitia obveniens castris, stationes militum rescindit. Nam laetitia libentius, tristitia sollicitius administrabit disciplinam.

Սորուեցէք Պատուելի ուրիշ բան մ'ալ. Սովորական Չորեքշաբթին եւ Ուրբաթին (ժամն իննին) Պատարագաց աղօթքով եւ Ս. հաղորդութեամբ լուծուելով, այլ եւս պահք չէր մնար, եւ հինգշաբթին ու չորաթին սկսած կը նկատուէր. որով յաջորդ դարերուն մէջ՝ այդ ժամուն Պատարագաց աղօթքին եւ Ս. հաղորդութեան տեղ՝ Ս. Պատարագն կ'ըսէիս երեւնալ. կարդա յե վաւերացրին, Դիւանապետին սկսաւ. Nel trattato de fide, cap. 21, di S. Epifanio leggiamo, come per tutto l'anno nella Chiesa si osservava il digiuno nella feria quarta e nella sesta sino ad ora di nona. E segue a dire, che le Sinassi, nelle suddette ferie, si fanno verso l'ora di nona, ma nel giorno di Domenica sono celebrate di buon mattino... Quest' ultima frase dimostra che al tempo di S. Epifanio (չորրորդ դար)

(1) Martini խապաղին կարծեցի. Martigny=Մարտինի. (??) զարմանալի հայկաբանութիւն. Martini ինչպէս կ'ըլլայ.

nelle due ferie notate, come nel giorno di Domenica, si celebrava il divino sacrificio, ma in diverse ore del giorno. P. Minasi էջ 12.

Այս պատճառաւ է որ Պատուելի, ըստ իս՝ նախ չաբաթ օրն է որ կիրակէին բախտին կը վիճակի. Կարգա Ասենադպիր Ժ. 2. վաւերագրին ալ:

Les auteurs anciens font aussi souvent mention du samedi comme jour stationnaire. S. Athanase est le premier qui en ait parlé... (Hom. de semente). Martigny էջ 732. Այդ jour stationnaire բառերով այդ հաստատմին մէջ Պատարագն կը հասկընայ հեղինակն. Mais le samedi et le dimanche étant plus saints que les autres jours de la semaine, étaient précédés des vigiles... (Անդ). Արեւելեան եկեղեցւոյ մէջ՝ ինչպէս նաեւ Միլանի եկեղեցւոյն՝ միշտ այսպէս տօնական եղած է չաբաթ օրն. ինչպէս կը տեսնաք Անդէն. այս ալ ընթերցողաց միայն ծանօթ է. (Բազմ.). (այդ կարգացածնին հասկցող ընթերցողներու, ոչ թէ անոնց որ դիրքը դիմացնին՝ բան չեն հասկնար.) Պատուելի, դիտնալով հիմակ՝ թէ Քառասնորդաց եւ Առաջաւորաց մէջ ոչ Պատարագ կայ եւ ոչ Ս. Հաղորդութիւն, սովորական չորեքշաբթիին եւ ուրբաթին եւ չաբաթական միւս պահքերուն (եւ ըսենք բոլոր անպատարագ օրերուն) համար տօնացուցին սահմանած ճաշու ժամամուտներն՝ սաղմոսներն՝ շարականներն՝ դիրքերն եւ աւետարաններն կը զլանա՞ք եղեր այդ օրերուն մէջ իբրեւ Աղօթք կատարել տալ, եւ բաւական համոզի՞չ փաստ կը կարծէք եղեր անոնցմով հաստատելու Պատարագի պոյութիւնն այդ ցաւոց օրերուն, որով հետեւցուցիք թէ Աւազ Ուրբաթ օրը մանաւանդ պատարագ մատուցանել հարկ է բնական խելքով (Բազմ. 367). Ահա Որողինէս, ահա Եւսեբի՝ որ կը շնորհեն մեզ զայդ, «պահօք եւ աքնութեամբ եւ ընթերցութեամբ զրոց սրբոց անցուցանել սովորեցաք այդ ժողովներն» ըսելով. Դուք յիշեցիք՝ Քննեցէք քիչ մ'ալ Զեր ծանօթ հնախօսութեամբ եւ պատմադիտութեամբ ուրիշ հնութիւններ, որով համոզուիք՝ թէ անոնք Պատարագի նշանակ չեն, եւ ոչ իսկ Պատարագի մաս՝ թէպէտ եւ Պատարագի հետ կամ Պատարագի մաս կարծուին այսօր հիմակուան երեւութով. Առաջաւորաց չորս օրերն ճաշու ընթերցուած չունինք. իսկ մեծ պահոց մէջ ամեն օր ճաշու ընթերցուածներ, սաղմոսներ, մեսեղիներ, կարգած են Հարք:

ըստ պատշաճի առուրն. հետեցուցէք ուրիմն՝ թէ մեծ պահ-
քին ալ՝ Առաջադրաց ուրբաթին ալ՝ Աւագ Ուրբաթին ալ՝
բոլոր ազգն պատարագել սովոր էր: (Բազմ. 1898):

Իհաճաղպիրը նստաւ, խոր լոռեթիւն տիրեց սրահին
մէջ, պահ մը յետոյ նախագահն սկսաւ ամօք ձայնով հայրա-
բար. — ՀատուածաԴիր Պատուելի, (հատուած — բաժանումն,
դիր — զնօղ, զոր Ձեր ծանօթ հայկաբանութեամբ սխալ մեկնե-
րէք), այդ Ձեր Իրկուկակն զոր հերակլեան ճարտարութեամբ
հիւսեր էք, եւ զոր դիւցական յաւակնոտ ճարտարութեամբ
Ձեր յօդուածներուն մէջ կը յեղյեղէք. Տես իմ գրածս, տես
իմ գրքոյկս... Ժամավաճառութիւն մ'եղած է Ձեզ, եւ նոյնը
զժբախտ ընթերցողին Հանդիսականք՝ որոնց առջեւ այդքան
տխուր երևելոյթ ունեցաւ այսօրուան Ձեր մրցանքն՝ կը պա-
հանջէին Ձեզմէ երկու բան. հմտութիւն եւ պատշաճութիւն:
Ոչ ոք զՁեզ հրաւիրեց այս պայքարին մէջ մանեկ. Դուք ինք-
նակոյ հրաւէրն ուղղեցիք. պահանջուածն պատրաստ ունե-
նալու էիք կարծեմ: Սակայն մի՛ սրտաբեկիք. ահա Ձեզ նոր
պատուական հատոր մ'ալ: Սորվեցէք այդ օտարածին պատ-
ուական հատորէն՝ Օտարէն աւելի օտարասէր չըլլալ. սորուե-
ցէք մեծարել Ձեր տոհմային աւանդքն, յորում ծնեալ իսկ
մանաւանդ էք Դուք. եւ ճշմարտութենէն աւելի ճշմարտասէր
ցոյց տալ զՁեզ մի՛ ջանաք:

Նախագահն կը յառաջէր դէպ ի դուռ. հանդիսականք ե-
լան. յանկարծ Պատուելին գոչեց. — Վերստին իր առջեւ պիտի
հանեմ ես այդ ուրուականը, (Բազմ. 469): (Արդեօք Ալպեա՞նց
վրայ):

Քրրիջ մ'ամբողջ սրահը թնդացուց:

Իսկ ես Ալպեանքս կը խորհէի: Օր մը կորսնցուցի, Բայց
սկսոր եղբօր մ'օգնած ըլլալու մխիթարութիւնն ունէի դէթ:

Ս. Վ. ՆԱԶԱՐԵԹ.

Բովանդակութիւն Ձեռագիր Մատենին
որ գտանի առ. Եզեկէյեան ընտանիս
ի Մարգոսան քաղաքի եւ
անուն մատենին եւ — « ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐԲ » —
քանգի այսպէս անուանեն զնա:

Գիրքը՝ 300 եւ Բանի մը բուղբէ կը բաղկանայ, կաշեկազմ:

(Տէն Պատէէր Ժ. Կարէ, Բէն 6, Էջ 121)

Ակիզքէն կը պակսին Գրքին անունը եւ բաւական թուղթեր, իսկ կողքէն անմիջապէս յետոյ կայ մազաղաթեայ երկու թուղթ, որն որ Մեսրոպեան զրեւով գրուած Աւետարանի կը տոր մէջ, մեծ ութածայ չափով, երկիջեան (երկու սիւն) զրբուած, բայց զլսէն կարուած է մէկ կամ երկու տող, իսկ զբրոցս մէջ թերթը լայնքին ծալլելով՝ մէկ թուղթը երկու չինուած է, այսինքն չորս երես, եւ բովանդակութիւն մազաղաթին՝ Աւետարանին այս մասն է. « Եւ ոչ զոք տեսին բայց միւսայն Յիսուս, Եւ մինչդեռ իջանէին ի լեռնէ անտի պատուիրեաց անոյս Յիսուս... Աշակերտաց քոց եւ ոչ կարացին բժշկել զնա: Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ. Ազգ անհաւատ եւ թուր «մինչեւ ցերբ իցեմ ընդ ձեզ, մինչեւ ցերբ անսայցեմ ձեզ, եւն, եւն» Մինչեւ այս խօսքերը՝ «մասնելոց է որդի մարդոյ ի ձեռս «մարդկան եւ սպանցեն զնա.....»

Այս մազաղաթեայ թղթէն յետոյ կուգայ ճերմակ թուղթ մը որուն վրայ գրուած է երեք անձանց ծննդեան եւ մահու թուականներ. նօսրգիր գրով լոյրն ար Առաջին անձն է Նաւարէթ. «Թվին ՌՃԶ. փետրվարի. ԺԴ. արն», եւն, երկրորդն՝ Սոյն այս Նաւարին մահն, «ՌՃԻԶ. մայիս ամսոյ, Իէ.»

Երրորդն՝ «Եւ սորա (Նազարին) մայրն տէր Պօղոսի Երեց-
կինն. փոխեցաւ առ Աստուած ՌձԻՁ. նոյեմբերի Գ ի սոյն
ամին. Աստուած լուսաւորէ զիւր հոգին»

Աստիցմէ ետքը երկու ուրիշ հոգեոյ, այսինքն՝ «Տէր Ատե-
«փանոսն» թվին ՌձԻ, փետրվարի Ի.» եւ «Տէր Պօղոսն թվին
«ՌձԻՁ. փետրվարի Ի.» Մահուան թուականները գրուած են,
եւ յետոյ այս ոտանաւոր տողերն.

«Այս կեանքս է ի ծով նման եւ մարդիկ ի ներքս կը լողան .

«Մարմինս է նավի նման հոգիս զանձ է անմահական.

«Միտքս է նավավար նավի» որ հանէ ցամքիս երեւան.

«Աւա՛ղ թէ կոտորի այս նավիս մենք ի վայր մնամք փէջիմանս»

Սոյն ճերմակ թղթոյս երրորդ երեսին վրայ այսպէս գըր-
ուած է՝ նօտր գրով.

«Եւ ասէ ոմն իմաստուն. Ձինչ է առաջին սահման իմաս-
տութեան, այլ ոմն իմաստուն պատասխանէ. Առաջին սահման
«իմաստութեան» ընթերցումն մահու. Իսկ նորա զարմացումն
«հեղեալ եւ ասէ. Ձինչ ի վեր քան զաշխարհս քաղցրագոյն, եւ
«նայ ասէ. Բանք որ աշխարհի, բայց դառն է ամենայնի աշխարհ
«որ գնան ընդ նմայ ախտիւք»

(Ի՛նչ գեղեցիկ եւ իմաստալից սահման իմաստութեան,
մի՞թէ չյիշեցներ մեզ Ս. Գրոց սա խօսքերը — (EccI. VII.
40) Եւ վախճան քո յուշ լիցի քեզ, Սիր. է. 40.)

Բայց չորրորդ երեսին վրայ առ սուրբ Աստուածածին
խնդրուածք մը համառօտ, որ այս հիւանդը՝ «այոգըջացունէ»,
եւայլն:

Այս զրուածքներէն վերջը կ'սկսի բուն «Կարմիր Գիրքը,
որոյ սկիզբն ինչպէս ըսինք պակաս է եւ թուղթերն ալ կար-
մրագոյն են. եւ այսպէս կ'սկսի. բոլորն ալ բոլոր գրով՝ գե-
ղեցիկ:

«Զարման՝ ի խո՛ր արձակէ եւ պնդեալ ի զո՛ղս երկրի ի
բռնութենէ՝ հողմոյ՝ հաստատուն կայ, ա՛յսպէս եւ հողի՛ ըն-
դունելով զարտասուս հաստատի եւ զաւրանա՛յ ընդդէմ տար-
բերական խորհրդոյ, եւ զոր աւրինակ՝ ջուր ցուրտ՝ յաւուրս
տաւթոյ՝ ամարանոյ զաւրացուցանէ՛ զպապակեալն ի ծարաւոյ՝

եւն, եւն, եւն, եւ այս գրութիւնը չորս թուղթէ հաքը կը լմննայ, եւ անմիջապէս յետոյ այս տիտղոսը կայ՝ լուսանցքը զարդարանք մը կրելով՝ որքան մէջ գրուած է «(ԺԴ)»։ Իսկ տիտղոսին ներքեւի աղօթքին առաջին գիրը քիչ մը պարզ զարդարանք ունի, եւ միւս գրերն տիտղոսին կարմիր թանաքով են գրուած. տիտղոսն այս է։

Նիւղոսի սուրբ հաւրն Խրատ Վասն աղաւթից՝

Տունս հարիւր եւ յիսուն։

Աղօթքին առաջին առղը երկաթադիր ու խահուէի գունով, իսկ երկրորդ առղը կապոյտ գունով բոլորագիր, եւ երրորդ առղը կարմիր բոլորագրով ու մնացած առղերը սեւ թանաքով գրուած են. ամէն մէկ տունը՝ լուսանցքը այրութնի գրերով նշանակուած է. եւ աղօթքն այսպէս կ'սկսի.

«Որ ոք կամեսցին՝ անուշահոտ խունկս կազմել, զերեւելի «կնդրուկն՝ եւ զտաշխս եւ զկասխաս, եւ զեղունդն», եւն, եւն, եւն, եւ այս աղօթքը կը բովանդակի 12 1/2 թղթոց մէջ։ Եւ անմիջապէս կը հետեւի այս տիտղոսը այն վերոյիշեալ ձեւով. լուսանցքի զարդարանքին մէջի թիւն է (ԺԵ), եւ տիտղոսն է այսպէս.

«Աղաւթք կիւրակոսի՝ տիեզերալոյս վարդապետի ասացեալ»

Աղօթքն այսպէս կ'սկսի.

«Տէր Աստուած մեծ եւ հղաւր՝ անճառ եւ անպատում, «անտեսանելի՝ եւ անիմանալի՝ բնութիւն, անբաւելի՝, անտաճելի՝, անտեղի՝ եւ անեզրական էութիւն, Հայր եւ Որդի՝ եւ «Հոգիդ սուրբ, զթա՛ծ, ողորմա՛ծ, անոխակա՛լ, անյիշաչա՛ր, եւն, եւն, եւն. եւ այս աղօթքն կը բովանդակի 35 թղթոց մէջ. եւ հետեւող տիտղոսն այս է.

«Աղաւթք սուրբ վարդապետին Յովհաննու Վանանդեցւոյ Բենիկ կոչեցեալ. ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ (Այս առղերուն տակը այս թուականս կայ.

«Ի թուին իբր 2, 1251» (նօտր գրով). լուսանցքի զարդարանքին մէջի գրուածն է (Բան առաջին ԺԶ),

Աղօթքն այսպէս կ'սկսի.

«Ամենազաւր անճա՛ռ եւ անքնին՝ աստուածդ ահաւոր, «եւ ամենայն հնարից հնար՝ Հնարաւորեա՛ւ հիքոյս եղկելոյս՝ «Վերականգնիլ, եւն, եւն. եւ կը պարունակի երեք թղթոց մէջ, եւ կը հետեւի այսպէս. տիտղոսն.

«Նորին հսկողի առ նոյն աղերս մաղթանաց՝ ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ»

Լուսանցքի պատկերին մէջ ալ (Բան երկրորդ Ժէ)

Աղօթքն այսպէս կ'սկսի.

«Յիսուս Քրիստոս Աստուած մեր՝ ստեղծի՛չ ամենայն լի-
«նելութեան, երեւելիա՛յց եւ աներեւութից՝ ծոցածին ծնունդ
«անծնին անբաւութեան ահաւորինս եւն, եւն, եւն, եւ կը պա-
րունակի զրեթէ հինգ թղթոց մէջ, եւ յետոյ զարձեալ՝ (լու-
սանցքի պատկ. Դ)՝ Նորին սուրբ վարդապետի, Բան երրորդ»

Իսկ աղօթքն այսպէս կ'սկսի.

«Յիսուս Քրիստոս՝ Աստուած մեր՝ Փրկիչ ամենայն աշ-
«խաբհի, որ բարձրացար ի վերայ իսաչին վասն պարտեաց մե-
«րոց, եւ ատրածեցիր զԱստուածային բազուկս քո՝ ի վերայ
«նորա՝ սակս մեղաց մերոց» եւն, եւն, եւ կը բովանդակի ի
չորս ու կէս թուղթս եւ յետոյ տխուղան այսպէս.

Լուսանցապատկերի դիրն (Դ)

Նորին հսկողի բան Զորրորդ.

Աղօթքն այսպէս.

«Տէր Աստուած անսկիզբն, Հզար եւ փառաւորեալ, ան-
«տե՛ս եւ անպատճառ յամենայնի, տնժամանա՛կ եւ յաւիտեան,
«արարի՛չ երեւելեաց եւ աներեւութից, յիշեա զաշխարհակե-
«ցոյց՝ անաւրէնութիւն անտանելոյդ, եւն, եւն, եւ կը պա-
րունակի մէկ թղթոյ մէջ, եւ յետոյ

Տխուղոս.— «Նորին հսկողի ի խորոց սրտից խաւսք ընդ
Աստուծոյ, Բան երրորդ, Լուսանցապատկերի գիր (Ե)

Աղօթքն է այսպէս.

«Անեղանդի՛ բնութիւն եւ բա՛ն Հար, անսկիզբն եւ ան-
ժամանակդ Աստուած, որ վասն պարտեաց մերոց՝ անպարտա-
կանդ պարտաւորեցար, եւն, եւն, 2 թուղթ, եւ յետոյ

Տխուղոս.— «Նորին հսկողի առ նոյն աղերս մաղթանաց
բանի ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ, Լուսանցապատ-
կերի գիրը (Զ)

Աղօթքն. «Եւ արդ տէր իմ Յիսուս՝ զայդքան զաւրու-
«թիւնդ եւ զողորմութիւնդ մի՛ տկարացուցաներ՝ վասն իմոյ
«անաւրինութեանս, եւ մի ի խոյզ եւ ի խնդիր իմ զազրալի,
եւն, եւն, 6 թուղթ, Յետոյ տխուղոս. «Նորին հսկողի ի խորոց
«սրտէ խօսք ընդ աստուծոյ՝ Բան չորրորդ, Լուսանց. (Է)

Աղօթք. Աստուած անճառ լուսոյ, լուսաւորեա զխա-

ւարեալ միջացեալ՝ մեղապարտեալ՝ տարակուսեալս . եւն . եւն .
մէկուկէս թուղթ .

Տիտղոս . «Նորին հսկողի աղերս մաղթանաց ի խորոց
սրտից խաւսք ընդ . Լուսանց . (Ը)

Աղօթքն . «Եւ արդ Տէր Աստուած ամենակալ , Հզաւր եւ
անպատում , զաւրհնեալ քո չրթանցդ շնորհ , զարարչաստեղծ
բերանոյդ . եւն . եւն . 1 ու կէս երես :

Տիտղոսն . «Նորին հսկողի աղերս մաղթանաց ի խորոց
Սրտից , Լուսանց . (Թ)

Աղօթք . Տէր Աստուած զաւրութեանց , ահաւոր բարձրեալ
հզաւր , անսկիզբն , անբաւանդակելի , եւն . եւն . 4 1/2 թուղթ .

Տիտղոս . Նորին հսկողի առ նոյն աղերս մաղթանաց բա-
նի ի խորոց սրտից խաւսք ընդ Աստուծոյ :

Լուսանց . (Ժ)

Աղօթքն . Եւ արդ Տէր Յիսուս տնմահ եւ անմահից թա-
ղաւոր . յորժամ յիշեմ զառատածիր պարգեւս քո . եւն . եւն .
4 1/2 թուղթ .

Տիտղոս . «Նորին սուրբ վարդապետին Յովնաննու ի խո-
րոց սրտից խաւսք ընդ Աստուծոյ , Լուսանց . (ԺԱ)

Աղօթքն . Զաւրութիւն եւ իմաստութիւն Հաւր Յիսուս
Քրիստոս . որ առաքեցար յաթոռոյ փառաց աստուածութեան
քո , Եւ եղեր ի նմանութիւն մարմնոյ . եւն . եւն . 1 երես .

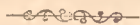
Տիտղոս . «Նորին հսկողի աղերս մաղթանաց բանի՝ ի խո-
րոց սրտ . Լուսանց . (ԺԲ)

Աղօթքն . Տէր Աստուած անսկիզբն , հզաւր եւ փառա-
ւորեալ , անտես եւ անպատճառ յամենայնի եւ անժամանակ .
եւն . եւն . 2 երես .

ՄԿՐՏԻՋ Վ . ՄԵՂՄՈՒԻ

(Շարայարեղի)

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՓՈՐՁ ՄԸ

(Շարունակութիւն տես քիւ 8)

29. Ամեն Անուն ըլլայ ածական կամ յատուկ կամ հասարակ կամ գոյական (Տես 11 համար), Վերի հոլովումներէն մէկուն կը հետեւի, իսկ բուն Անկանոն հոլովում կրնանք նշկատել Դերանունները:

30. Դերանուն կը կոչուին Անունին դերը կատարող (Անունին տեղը բռնող) որոշեալ բառերն:

31. Դերանուններն երկու տեսակ են. էական եւ Յարաբերական. էականէն կը ծնանին Ստացական եւ Յուցական Դերանունները:

32. էական դերանունն անձնաւորութիւն ցոյց կու տայ. որով երեք դեմք կ'առնէ. Ես, Դու, Նա կամ Ան կամ Ինքն:

33. Այս երեք բառերուն բաղաձայն գիրերը՝ Ա. Դ. Ն՝ կ'որոշեն գէմքն. որով Դիմորոշ կը կոչուին:

34. Կը հոլովուին այսպէս. Եզակի. Ես, Իմ կամ Իմին. (Ինձ) Ինձի. Զիս. Ինե. Ինձմով (Ինով). Յոգնակի. մենք. մեր կամ մերին. մեզի (մեզ). Զմեզ. մենե (մեզմէ) մեզմով (մենով).

Եզակի. դուն (դու), քու կամ քուկին. քեզի (քեզ). զքեզ քենե (քեզմէ, քեզմով) (քենով). Յոգնակի. Դուք. Զեր.—ին. Զեզի (ձեզ), ԶԶեզ. Զենե (Զեզմէ). Զեզմով (Զենով).

Եզակի Նա կամ Ան. Անոր (—ին). Անոր. (ԶՆա, ԶԱն) Անով. իսկ բայառական Անիկայ Դերանունէն Անկէ. երբեմն ալ հայցականը՝ ԶԱնիկայ, կամ ցուցականէն՝ ԶԱյն:

Եզակի. Ինքն. — Իր կամ Իրեն. Իրեն. ԶԻնքն. Իրմէ. Իրմով. Յոգնակի. Իրենք. Իրենց. Իրենց. ԶԻրենք. Իրենցմէ. Իրենցմով. Այս երկուքը պակասաւոր են:

Դիմորդներն իրենք իրենց Ստացականի իմաստ ունին, աքքՍ, սիրտԴ, ասեղՆ (ասեղՆ). եւ կը հոլովին. իսկ յոգնակին մէջ՝ միավանկ բառերու յոգնակին վերջը նիս, նիդ, նին աւելցունելով. եւ բաղմավանկերուն եզակիին վերջը նոյն յաւելուածներն ընելով:

Նորն Դիմորդներն Էական եւ Յուցական Դերանուններու իմաստ ալ կրնան ունենալ:

35. Ստացական Դերանունն որ անձնական սեպականութիւն ցոյց կու տայ՝ կը ծնանի Էական դերանունին սեռականէն. վերջաւորութեան վրայ ունենալով դիմորդներէն մին ըստ կարգին: Ունին երեք Դէմք եւ են. իմ կամ իմինս. Քուկդ կամ քուկինդ. իրն կամ իրենն (անորն, անորինն). Կը հոլովուն այսպէս. եզակի իմս — ինս. իմինս. իմինս. իմս. — ինս. իմինս. իմնովս (իմովս). Յոգնակի. իմիններս. — ուս. — էս. — ովս. եզակի. քուկդ կամ քուկինդ. Ա. Դէմքին նման. նոյնպէս յոգնակին. Նոյնպէս Գ զէմքր:

36. Ստացական Դերանուններն ինչպէս ըսինք (31 համար) կը ծնանին Էականներէն. որով անձնական սեպականութիւն (ստացուածք) ցոյց կու տան. (35). Անձնական սեպականութիւնն չորս կերպ կրնայ ըլլալ. մին՝ Անձն եզակի, ունեցածն ալ եզակի, իմս. երկրորդ՝ Անձն եզակի, ունեցածն յոգնակի. իմիններս. երրորդ՝ Անձն յոգնակի, ունեցածն եզակի. մերն. չորրորդ՝ Անձն ալ ստացուածքն ալ յոգնակի. մերիններն. որով կ'ուսնանք.

Ա. Դէմք Ա. իմս. — իմինս. Բ. իմններս, Գ. Մերն. մերն. Դ. Մերիններն.

Բ. Դէմք, Ա. Քուկդ — քուկինդ. Բ. Քուկիններդ. Դ. Ձերն. ձերն. Դ. Ձերիններն.

Դ. Դէմք. Ա. Իրն — իրենն (իրենինն). (Անորն, անորինն). Բ. Իրեններն, Իրենիններն (Անորիններն). Գ. Իրենն (— ինն) (Անոնցն, — ինն). Դ. Իրեններն (— իններն). (Անոնցներն — իններն). Հոլովումներն վերջիններուն նման են:

37. Ստացական դերանուններուն երկրորդ ձեւն՝ ին վերջաւորութեամբ՝ (իմինս, քուկինդ, անոնցինն, եւն.) պարզ ձեւէն աւելի սերտ կամ մերձաւոր սեպականութեան զաւա-
փարը կու տայ:

38. Ստացական դերանուններն երբ իրենց քով յարակից Անուն մ'ունենան՝ իբրեւ ածական կը նկատուին:

39. Հայերէն մէկ հատիկ ցուցականն ա զիրն է. (ուսկից կը ծնանի անա եւ իր ածանցներն), եթէ անոր հետ կցենք Դիմորոշներն՝ կ'ունենանք Աս (Այս) Սա. Աղ (Այդ) Դա. Ան (Այն) Նա, ցուցական գերանունները: (Այս պատճառաւ էական Դերանունին ծնունդն են ըսինք):

40. Երկու ձեւ ունին Ցուցականները. կարճ եւ երկար. եւ կը հղովին կարճ եւ երկար, այսպէս.

Եզ. Այս, Աս (Ասիկայ), Ատոր,— Ասկէ, Ասով: Յոգ. Ասոնք, Ասոնց,— Ասոնցմէ, Ասոնցմով:

Եզ. Այդ, Ատ, (Ատիկայ) Ատոր. հենւ Ատոնք . . . .

Եզ. Այն, Ան (Անիկայ), Անոր. հենւ Անոնք . . .

Ունինք նաեւ Սուիկա, Դուիկա, Նուիկա, անհղով. իսկ յոգնակին՝ Սուոնք (սըւոնք), Սուոնց, Սուոնցմէ, Սուոնցմով: Դուոնք, նուոնք, հենւ

41. Այս, Աս, Սա, հենւ 39 համարին մէջինները կրնան անուններու յարակից գանուիլ, որով իբրեւ ածական կը նշկատուին:

42. Էական գերանունները կրնան իրարու կից գործածուիլ եղակի եւ յոգնակի. Ես ինքն, Դուն ինքնին, Նա ինքն (Ան ինքն), եւ կը հղովին միայն առաջին գերանունները: Նոյնպէս կ'ըսենք Ես անձամբ, Դու անձամբ, Ինքն (Ան, Նա) անձամբ: Ես իսկ, Ես ինե, Դու քեցե, Ինքն իրմե, կամ ինքնիրեց. հենւ

(Դիմելու է այս պարագայիս մէջ՝ գործողութեան տէրը կամ ընօղը. եթէ կրկնակ գերանուններն տէր են գործողութեան՝ երկրորդն անփոփոխ կը մնայ. իսկ եթէ մին տէր եւ միւսն կրօղ՝ այն առեւն կը հղովի երկրորդն այսպէս. Ա. Ես ինքն (անձամբ), Ես իմ, Ես ինծի, Ես զիս, Ես ինե, Ես ինծմով.— Մենք ինքն (անձամբ), Մենք մեր, Մենք մեզի, Մենք զմեզ, Մենք մեցե, Մենք մեզմով. Նոյնպէս երկրորդ զէմքն, Իսկ Գ զէմքն. Ինքն իրմեց կամ Ինքն իրեց, ինքն իրեց.—, Ինքն զինքն, Ինքն իրմե, Ինքն իրմով: Յոգնակի ուղ. սեւ. ար. Իրենք իրեց, հյգ. Իրենք զիրեց, բց. Իրենք իրեցմե, գրծ. Իրենք իրեցմով:

43. Յարաբերականն՝ իբր գերանուն Անունի մը տեղ բռնելէ զատ՝ կ'ընկերանայ նաեւ Անունի մը, եւ զայն կ'որոշէ: Դէմքի զանազանութիւն չունի. եւ կը հղովի՝ Որ, Որուն, Ո-

քոս, Զոր (Որ), Որմէ, Որով (Որուն հետ), Որոնք, Որոնց, Զորոնք, Որոնցմէ, Որոնցմով, (Որոնց հետ):

44. Երբեմն կրկնութեամբ եւ զխմորոշով զործածուած է Յարարերական զերանունին ուղղականը Որն որ, Սակայն եւ թէ սկանջի եւ կանոնի լաւ միտ զրուի՝ երկուքին ալ կը հակառակի այս ձեւն:

Իսկ Որուն որ, Որոս որ, Զորն որ, Որմէ որ, Որով որ, եւն. կանոնի համաձայն են:

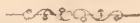
45. Էական զերանունին Ս. Դ. Ն զիրերը միւս Դերանուններու կամ Անուններու վրայ զրուելով՝ կ'որոշեն զանոնք, ինչպէս տեսանք, եւ Դիմորոշ յօդ կամ պարզ դիմորոշ կը կոչուին:

Ն զիրն աշխարհաբարի մէջ շատ անգամ Ը ի կը փոխուի. բաց ի՝ 1. Երբ բառին վերջին զիրը ձայնաւոր է. ճի, ճիւն. 2. Երբ յաջորդ բառն ձայնաւորով սկսի. տասն օր. 3. Երբ բառն անձայն յ ով վերջոնայ, քահանան. Վերջին պարագային այդ անձայն յ զիրը կը ջնջուի, ինչպէս ըսինք յօդակի կազմութեան համար ալ:

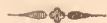
46. Անունին եւ Դերանունին մէջ կ'իյնան այն բառերն՝ որոնք ոչ մին եւ ոչ միւսն են, եւ կամ մէկուն եւ միւսին կրնան յարմարիլ. Միջակ անուն ըստածններն. Ասոնք են՝ 1. Թուականներն. 2. Մը (Մի), Ամեն, ուրիշ, նոյն, բոլոր, միս, մեկն, իրար, ոմանք, ամենքն, եւն:

Շարայարեյի

Ս. Վ. Ն.

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԱՍՈՒՐԻ ԿՈՒՍԻՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 8)

Գ.

Գալով Արեւմտեան Եկեղեցւոյ, Կարմեղեան, Օգոստինեան, Փրանկիսկեան եւ Յիսուսեանց նման զիտութեան եւ սրբութեան ուսուցներով բեղմնաւոր Միաբանութիւններ առաքելաջան նախանձախնդրութեամբ քարոզած եւ պաշտպանած են յաւէտ Ամենօրհնեալ Տիրամօր հրաշալի եւ սիրելագոյն առանձնաշնորհումն:

Սխալ է ոմանց կարծիքն թէ Ս. Դոմինիկոսի Կարգն ընդդիմախօս եղած լինի սոյն վարդապետութեան: Ս. Թովմասէ, Ս. Վինչենցիոս Ֆէրարեանէ, Ս. Պիոս Եւքսեալ մինչեւ Երսնելին ժուռտէն ար Սաքս, Երանելին Յակոբոս տը Վօրաւին, Երանաշնորհն Թուէր, եւ Բենեդիկտոս ԺԳ.է, Վ. տը Պովէէ, Դոմինիկոս Սօթայէ սկսեալ մինչեւ Լուի տը Կրքնատ, Սէրաֆինօ Գաբոնի, Ն. Աղեքսանդր՝ սուրբ անձնաւորութեանց եւ աստուածարան հեղինակաց այս վեհաշունչ փաղանգն միշտ ախոյեան կանգնած է անպարտելի՝ ի պաշտպանութիւն Անարատ Յղութեան: Ահա ինչ որ կ'երևի յայտնապէս իրենց պատմութեան մէջ եւ ի մասնաւորի Հ. Ռ. տը Գառի հմտալից գրքոյկին մէջ. L'Ordre des Frères Prêcheurs et l'Immaculée Conception.»

ի Մաթրիա նոյն կրօնաւորաց վանքին վրայ սոյն արձա-
նադրութիւնն կը կարդացուի. «Deiparae Virgini sine labe
conceptae, «Կուսին Աստուածամօր առանց արատոյ յղացելոյ»

Դարձեալ բազմութիւ զարերէ ի վեր ընդունած են եւ կը
կատարեն Անարատ Յղութեան Ժամակարգութիւն (Office de
l'Immaculée Conception). Դիւան այս չի՞ բաւեր միթէ լուե-
ցընելու ամեն անհիմն պարսաւներո— Հ. Մոնտպրէ իրեն յա-
տուկ ճարտարութեամբ եւ ամենէն վաւերական փաստեր ի
ձեռին պաշտպանած է իւր գիտուն եւ առաքինազարդ միադա-
նութիւնն, St^e T. R. O. MONSABRÉ 30ème Conférence
de N. D. de Paris, Index des erreurs, Թէ ո՞րչափ հոգ եւ
խնամք ունեցան Եպիսկոպոսք զաւանելու համարձակ եւ հրա-
պարակաւ, նոյն իսկ եկեղեցական Ժողովոյ մէջ, թէ Ամեն.
Կոյն Մաթրիա, Մայրն Աստուծոյ կանխատեսութեամբ ար-
դեանց Քրիստոսի Տեառն մերոյ եւ Փրկչին՝ ոչ երբէք ենթա-
կայ եղած է սկզբնական մեղաց, այլ բոլորովին զերծ պահեալ
անախ, եւ հետեւարար փրկուած փռմաւոյն իմն եղանակաւ :

« . . . Իւրեանց մատենից մէջ ի մեկնութիւն Ս. Գրոց, ի
պաշտպանութիւն հաւատարեաց եւ ի հրահանգ հաւատացելոց՝
Ս. Հորք եւ եկեղեցական Հեղինակք ուսուալք երկնային բա-
նիք, ոչինչ ունեցան առաւել սիրելի քան քարոզել եւ հոչա-
կել եւս քան զեւս բազում եւ հրաշալի եղանակօք Կուսամօր
զերաւանց որբութիւնն, արժանաւորութիւնն, մաքրութիւնն,
զերծ յամենայն արատոյ մեղաց եւ իւր փառաստանձ յաղթու-
թիւնն մարդկային ազգի անդուծ թշնամւոյն զէմս Վասն ուրոյ
մեկնելով այն խօսքերն յորս Աստուած յայանելով աշխարհի
սկիզբէն իւր զթութեամբ պատրաստեալ զարմանն ի վերա-
կանգնումն մահկանացուաց, խորատակեց նենդանեալ օձին յան-
ղըզնութիւնն, եւ սքանչելապէս աւետեց մեր ցեղին փրկու-
թեան յոյսն ըսելով. «Եղից թշնամութիւն ի մէջ քո եւ ի մէջ
կնոջդ, ի մէջ զաւակի քո եւ ի մէջ զաւակի դորա», ուսուացին
թէ այս աստուածային պատգամաւ յայանապէս եւ որոշապէս
ծանուցուեցաւ կանխաւ մարդկային ազգի՝ ամենազուծ Փրկիչն,

այսինքն միածին Բանն Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոս, եւ իր Մայրն՝ ամեներանեալ Կոյսն Մարիամ, եւ ամենէն բացորոշ եղանակաւ յայտնուած էր երկոցուն թշնամութիւնն ընդդէմ սատանային» (1)

Զերմեռանդն եւ վեհիմաց Քահանայապետն յետ յիշելու թէ Ս. Հարք Աստուածաշունչ Գրոց բազմազան պատկերներն համարած են օրինակներ անբիծ եւ անարատ մաքրութեան ամենօրհնեալ կուսին, ինչպէս Նոյեան Տապանն, Մովսիսի անկէզ մօրենին, փակեալ պարտէզն, եւն. հետեւեալ խորհրդածութիւններն կը յաւելու. « . . . Ձէր պատշաճ որ այս անօթն բնութեան ենթակայ լինէր հասարակաց նախատանաց, որովհետեւ բազում իւրիւ տարրեր յայլոց՝ հաղորդակից եղաւ նոցա բնութեան եւ ոչ մեղաց, մանաւանդ թէ պատշաճ էր բոլորովին որ ինչպէս Միածինն ունէր յերկինս զՀայր, զոր Սերովբէք երիցս սուրբ կ'օրհնաբանեն, նոյնպէս ունենար յերկրի Մայր մը յորում ոչ երբէք ազօտանայր պայծառութիւն սրբութեան: Եւ այս վարդապետութիւն այնպէս զրուած էր մեր նախնեաց միտքն եւ սիրտեր, որ բոլորովին յատուկ եւ զարմանալի բացատրութեամբք զԱստուածամայրն կը կոչէին յաճախ անարատ եւ ամեն կողմանէ անարատ, անմեղ եւ բոլորովին անմեղ, անբիծ եւ կատարելապէս անբիծ, սուրբ եւ օտար յամենայն արատոյ մեղաց, ամենեւին մաքուր, ամենեւին անսպիւլտ, արիւար անբծութեան, եւ օրինակ անմեղութեան, առաւել զեղեցիկ քան զզեղեցիկութիւն, առաւել շնորհալի քան զշնորհս, առաւել սուրբ քան զսրբութիւն, միայն սրբուհի եւ գերամաքուր հոգւով եւ մարմնով, որ գերազանցեց ամեն անբծութիւն եւ կուսութիւն, եւ ինքն միայն բնակարան ամենայն շնորհաց Ամենասուրբ Հոգւոյն եւ որ յետ Աստուծոյ եղաւ գերազանց քան զամեն տրարածս, աւելի զեղեցիկ, աւելի ազնիւ, աւելի սուրբ իւր բնութեամբ քան ըզՔերովմէս, քան զՍերովմէս եւ քան զամենայն զօրս հրեշտակաց: (2)

(1) Constitutio «Ineffabilis».

(2) Cons. «Ineffabilis».

Արդ ի՞նչպէս սքանչացմամբ, սիրով, երախտագիտութեամբ շքնդգրկել վարդապետութիւն մը որ յայտնեալ անդատին ի սկզբանէ աշխարհի, ամբողջ վաթսուն դարերու ընթացքին մէջ ի նպաստ իրեն ունեցած է ինչ որ կայ մարդկութեան մէջ ամենէն աւելի յարգելի, պատկանելի, ամենէն աւելի պատուարեր, եւ ամենէն աւելի արժանաւաւոր։ Ոչ միայն հերետիկոս ոչ միայն անհաւատ լինել է ուրանալ զայն, այլ եւ քացարձակապէս անբանաւոր եւ անհեղեղ։

Տեսանք արդարեւ թէ Ս. Գիրք, Ս. Հարք, հին եւ նոր աստուածաբանք, քրիստոնէութեան ամենէն զիտուն ինչպէս եւ ամենէն սրբակեաց տնձնաւորութիւնք ոչ միայն ընդունած, դաւանած են զայս, այլ եւ քարոզած, ուսուցած, պաշտպանած այնքան երկար դարերու ընթացքին մէջ այլազան աղգերու, այլադան երկիրներու մէջ։ Ի՞նչ բնակ է բողոքել այս վարդապետութեան դէմ, եթէ ոչ բողոքել զիտութեան դէմ, սրբութեան դէմ, եկեղեցւոյ դէմ, դարերու դէմ, հին եւ նոր աշխարհին դէմ, մարդկութեան դէմ, երկրի ու երկնից դէմ, Աստուծոյ դէմ, եւ Նորա ամենէն թանկագին պարգեւներէն միոյն դէմ։— Բանականութեան դէմ։

ՆԵՐՍԷՍ Յ. Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ
ՅՈՎՍԷՓ ՇԷՂՐԼԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐ տասն Լ. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար . . . . . 40 դահեկան.
Գաւառաց Լ. օտար երկիրներու համար
թղթատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանցիւր թիւ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան Լ. թերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար:

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YËCHIL N ° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولمشدر